

Askese som social/politisk mobilisering

Joseph Alters bog om Gandhi, *Gandhi's Body*

MIKAEL AKTOR

ENGLISH ABSTRACT: *There are several historical examples of asceticism as a means to social and political mobilization. Gandhi's use of fasts and sexual abstinence in the larger fight for national independence is a well-known recent example. Joseph Alter's book, Gandhi's Body: Sex, Diet, and the Politics of Nationalism from 2000 is a relevant source for such considerations. Alter describes Gandhi's personal experiments with public health, fast, food, sexual abstinence and both traditional and Western medicine in the perspective of national independence. For Gandhi ascetic practices were at the same time personal and for the sake of the nation. He saw his own success in these practices as guarantee of the necessary social and political changes. 'Truth' was the keyword in Gandhi's thinking because he regarded truth as a transforming power. The non-violent resistance will either force injustice to yield or it will force it to reveal its true, violent face. But to activate truth one has to integrate truth in one's own being. In this Gandhi was in line with an ascetic tradition that has been described by Peter Brown, Michel Foucault and Talal Asad: By eliminating the private I through awareness of hidden desires and through public confession the ascetic reaches a state of transparency where the veil between him-/herself and God/Truth is removed. This kind of socially and politically mobilizing asceticism indicates how the ascetic can be a component in a more collective social dynamics.*

DANSK RESUME: *Der flere historiske eksempler på askese som middel til social og politisk mobilisering. Gandhis brug af faste og seksuel afholdenhed i sin kamp for national selvstændighed er et kendt eksempel fra nyere tid. Joseph Alters bog Gandhi's Body: Sex, Diet, and the Politics of Nationalism fra 2000 er en god kilde til disse overvejelser. I bogen skildrer Alter Gandhis personlige eksperimenter med folkesundhed, faste, fødevarer, seksuel afholdenhed, traditionel og vestlig medicin i uafhængig-*

hedskampens og nationalismens perspektiv. Disse asketiske praksisser var på én gang personlige og med henblik på nationen, idet Gandhi så sin egen succes med disse asketiske teknikker som garanti for de nødvendige sociale og politiske forandringer. 'Sandhed' var nøgleordet i Gandhis tænkning, idet han mente, at sandhed har en transformerende kraft. Den ikke-voldelige modstand vil enten tvinge uretfærdigheden til at bøje sig eller til at afsløre sin sande, voldelige natur. For at aktivere sandheden må man integrere sandheden i sit eget væsen. Heri var Gandhi i forlængelse af en asketisk tradition, der er velbeskrevet af Peter Brown, Michel Foucault og Talal Asad: Ved at eliminere sit private jeg gennem opmærksomhed på egne begær og gennem kollektiv bekendelse af overtrædelser opnår asketen en gennemsigtighed, der fjerner sløret mellem asketen og Gud/Sandhed. Denne form for socialt og politisk mobiliserende askese understreger, at asketen kan spille en rolle for samfundet som helhed og være en komponent i en kollektiv social dynamik.

KEYWORDS: *asceticism; Gandhi; Peter Sloterdijk; Joseph Alter.*

I Indien går der næppe en dag, uden at man i aviserne kan læse om denne eller hin gruppe, der faster i protest mod en eller anden uretfærdighed. At det specielt foregår i Indien, er ikke overraskende. Det store forbillede for sultestrejke som politisk redskab er selvfølgelig Mahatma Gandhi (Mohandās Karmacand Gāndhī, 1869-1948). Men hvorfor er faste og andre former for askese effektivt som middel til mobilisering for en større sag? Hvorfor kan en skrøbelig, udsultet mand faktisk ændre politiske beslutninger ved hjælp af faste? Og hvilke andre motiver lå til grund for netop Gandhis eksperimenter med asketiske praksisser – ikke bare faste, men også seksuel afholdenhed?

Det kan Joseph Alters bog *Gandhi's Body: Sex, Diet, and the Politics of Nationalism* fra 2000 give nogle svar på. Først og fremmest er det klart, at her får Peter Sloterdijks begreb om 'antropoteknik' (Sloterdijk 2013) en udvidet kollektiv betydning. Den politisk mobiliserende askese er en kollektiv antropoteknik, hvor en enkelt virtuos akrobat med sit forbillede søger at transformere gruppen til én disciplineret krop. I selvstændighedsbevægelsernes og nationalismens årtier fra den sidste del af det 19. årh. til anden verdenskrig var en sådan national antropoteknik fremherskende i store dele af verden og gav sig udslag i bestræbelserne på at opbygge nationen (eller den kommende uafhængige nation) som én stærk, disciplineret og sund krop. I samme periode er naturvidenskab blevet global, og vi ser derfor, at lokale traditioner for askese, diætetik og sygdomsbekæmpelse reformuleredes i en naturvidenskabelig sundheds- og hygiejneretorik, der bevægede sig på tværs af grænserne mellem koloniserede og koloniserede. Som omslag til sin bog har Joseph Alter netop valgt et foto af den kronragede og traditionelt *dhoti*-klædte Gandhi bøjet over et moderne mikroskop. Den nationale krops optimering var et videnskabeligt anliggende.

I den indiske uafhængighedsbevægelse så man en ambivalent holdning til den asketiske krop. Swami Vivekananda (Narendranāth Datta, 1863-1902) overraskede sine unge, religiøstindede mandlige tilhørere med denne svada:

First of all, our young men must be strong. Religion will come afterwards. Be strong, my young friends; that is my advice to you. You will be nearer to Heaven through football than through the study of the Gita (Vivekananda 1897).

Gandhi var ikke helt så eksplicit begejstret for rå styrke, men på den anden side også kritisk over for religiøst føleri, og han var en fortaler for en modstand båret af "'manliness', 'virility', and 'a strong physique'" (Alter 2000, 16). Både Vivekananda og Gandhi havde en hård kamp mod mange inderes internalisering af kolonimagtens stereotyper om 'den svage orientaler'. Men hos Gandhi var fokus trods alt mere på folkesundhed end på muskler og det i et klart nationalt perspektiv. Selv om viden om videnskab for Gandhi var et vigtigt middel til at analysere de foreliggende forhindringer for nationen såsom overbefolkning, fattigdom og fejlernæring i et større perspektiv end den lokale tradition, og selv om han var helhjetet dedikeret til en ikke-forudindtaget, eksperimenterende undersøgelse af foreliggende problemstillinger (ibid., 22), var han også begrænset af sin iver for kulturel (og økonomisk) uafhængighed. I al denne eksperimenteren handlede det til stadighed om at fastholde traditionelle indiske modeller frem for at overtage fremmede løsninger. Han var kritisk over for vestlig medicin og var faktisk vaccinationsmodstander (ibid., 12). Han ønskede, at en indisk offentlig sundhedspleje skulle være rodfæstet i en indfødt forståelse af naturen, fx i en kosmologi baseret på læren om de fem elementer (jord, vand, æter, ild [eller solen] og luft), og anbefalede derfor mudderomslag mod slangebids såvel som mod hovedpine og tyfus (ibid., 14). Tilsvarende anbefalede han 'spinning' som fitnessstræning – vel at mærke ikke på en motionscykel, men ved spinnerokken. Denne træning var samtidig den bedste hjælp til at overholde *brahmacharya* (seksuel afholdenhed): "Fix your thoughts exclusively on *khadi* [homespun cotton]; countless men may be wedded to her and yet she always remains a virgin. And a man who takes her alone as a wife will still be an inviolate *brahmachari*" (ibid., 19).

Måske var denne bestræbelse også begrundet i hans skepsis over for et sundhedssystem, der blot bygger på teknisk knowhow. Folkesundhed hang uløseligt sammen med moral og kunne kun opnås gennem moralsk styrke. Alter (ibid., 4) taler om hans tro på "the biomoral imperative of public health". I dette ligger grundlæggende, at sundhed (gennem kropslig disciplinering) er en indikator for moral, og at folkesundhed derfor ikke opnås fuldt ud uden en tilsvarende opbygning af en folkemoral. Det moralske menneske er det ukorrumperte menneske, det sandfærdige menneske, og kropslig disciplinering og askese er både midlet til at nå dette sanddruelige stade og tegnet på, at det er nået.

Sandhed er i det hele taget kernen i Gandhis filosofi om – ja alt: sundhed, moral, ikke-vold, retfærdighed og selvstændighed. Det rummes alt sammen i hans begreb om satyagraha. Det indiske ord *satyāgraha* er sammensat af ordene *satya*, der betyder sandhed, og *āgraha*, der betyder at holde fast ved. Satyagraha dækker derfor over en insisteren på sandhed og en tro på, at sandhed har potentialet til at realisere sit eget indhold (ibid., 24). Men hvordan opnår man at tilegne sig sandhed fuldt og helt? Hvordan gør man sandhed til essensen af sit jeg? Og hvilke krav stilles der til én selv, hvis man påtager sig en lederrolle for en bevægelse, der insisterer på sandheden?

Dette er jo faktisk en problemstilling, der gennemtrænger megen traditionel askese på tværs af religiøse traditioner. I sin bog *Genealogies of Religion* har Talal Asad et kapitel, der undersøger forholdet mellem smerte og sandhed i den kristne middelalder (Asad 1993, 83-124). Populært siges det jo, at 'viden er magt'; men Asad vender det på hovedet og spørger i stedet om, hvordan magt genererer viden – magt i form af påført eller selvpåført smerte. Han ser først på, hvordan det juridiske system overgik fra et system baseret på ordalier ('gudsdom' hedder det sigende med et dansk ord) til et system baseret på tortur. Kendetegnende for det første system er, at det er Gud, der fælder dommen gennem en prøve; en person blev fx tvunget til at holde om en brændende jerngenstand eller gå på glødende kul, og alt efter om den mistænkte var skadet eller uskadt, frembringer denne prøve viden om henholdsvis skyld og uskyld. I det andet system var det ikke længere Gud, der lod sandheden komme for dagen, men den mistænkte selv (ibid., 92-93).

Anden del af Asads kapitel omhandler den kristne bodsinstitution og den monastiske askese i middelalderen. Pointen med bodsinstitutionen var igen at få sandheden frem i lyset – først igennem bekendelse og dernæst gennem bodsøvelsen, der typisk indeholdt synlige markører i form af kronragning, bodsklæder eller anden form for synlig ydmygelse. Usonede synder vokser og spreder raddenskab, hvis ikke de bekendes, og som sådan smitter de samfundet (ibid., 98-104). Samme princip er gældende ved de monastiske bekendelsesritualer i såvel en kristen som i en buddhistisk version. Både disse ritualer og klosterets fysiske indretning var designet til at eliminere det private jeg, at gøre jeg'et gennemsigtigt.

I kapitlets sidste del om den kristne askese bygger Asad på Foucaults analyse af Johannes Cassianus' skrifter. Pointen er, at kun gennem askesens afsavn og specielt gennem seksuel afholdenhed opnås den fuldstændige gennemsigtighed, hvor der ikke længere er en egen-vilje mellem munken og Gud. Seksuelle impulser er udtryk for den sidste rest af egen-vilje, og kun ved at eliminere disse ubevidste impulser, som de kommer til udtryk gennem følelser, fantasier, indskydelser, blikke og "movements of the body" (under søvn), bliver målet nået. Kyskhed er det fuldstændige fravær af natlig besmittelse; men for Cassianus er det ikke den fysiske sædafgang i sig selv, der udgør besmittelsen, men de fantasier og tanker, der følger med. Gennem træning er det muligt at nå et stadie, hvor natlig sædafgang finder sted, men uden at disse medfølgende fantasier, ligesom blod fra et sår. Det betyder, at denne natlige

fysiske kropsaktivitet i sig selv er naturlig og derfor kun kan overvindes med hjælp fra Gud. Det fuldstændige fravær af natlig sædafgang er derfor tegnet på Guds nåde. Men for at nå dertil kræves konstant og mange års overvågning – både selvovervågning og den kollektive overvågning, der finder sted ved bekendelsen. Hele denne proces med årelang seksuel afholdenhed og det konstante afsavn, der følger med, bliver dermed et middel til at gennemlyse jeget og opnå selv-viden (ibid., 106-110).

Gandhi, for hvem seksuel afholdenhed var en forudsætning både for egen moralsk status og for folkesundheden, kæmpede med samme vanskeligheder: "I had involuntary discharge twice during the last two weeks. I cannot recall any dream. I never practiced masturbation. One cause of these discharges is of course my physical weakness but I also know that there are impure desires deep down in me" (Gandhi citeret i Alter 2000, 7; bemærk igen sammenhængen mellem fysisk styrke og moral).

I Asads analyse er smerte, hvad enten det er i form af fysisk smerte eller i form af afsavn, kilden til viden og dermed til sandhed. I forhold til Gandhi giver det mening at skelne mellem en voldelig og en ikke-voldelig smerte, idet den ikke-voldelige udholden af – men samtidig modstand mod – urimelig uretfærdighed er den kraft, der fremtvinger forandring. Kun sandhed frembragt gennem ikke-voldelig, ikke-tvungen smerte – altså den asketiske smerte – har denne kraft.

For at nå dertil, mente Gandhi, er seksuel afholdenhed en vigtig nøgle. Forsimpelt kan vi sige, at seksuel afholdenhed (*brahmacharya*) er nødvendig for perfekt fysisk sundhed (her var Gandhi også influeret af lægevidenskabelige teorier i samtiden om onani som årsag til alvorlige sygdomme). Sundhed er nødvendig for at opnå selvkontrol, som igen er en nødvendig forudsætning for at fastholde ikke-vold i situationer, hvor man aktivt er truet eller udsat for uretfærdighed. Og denne ikke-voldelige modstand, der tvinger uretfærdigheden til enten at bøje sig for modstanden eller åbenbare sit sande, brutale ansigt, er den sandhedens kraft, der kan bringe forandringer (ibid., 18-19, 24).

På det personlige plan var både seksuel afholdenhed og faste – helt på linje med skildringen af de kristne middelalderasketer – et middel til at legemliggøre den nødvendige sandhedens kraft gennem en total overvindelse af sanselighed på alle planer. Gandhi erkendte, at ligeegyldigt hvor meget han regulerede sin diæt til kun at omfatte det absolut nødvendige for kroppens vedligehold og sundhed uden skelen til velsmag overhovedet, forfulgte selve oplevelsen af velsmag ham som en forhindring:

Experience has taught me, however, that it was wrong to have dwelt upon the relish of food. One should eat not in order to please the palate, but just to keep the body going. When each organ of sense subserves the body and through the body the soul, its special relish disappears, and then alone does it begin to function in the way nature intended it to do (Gandhi citeret i Alter 2000, 34).

Kun gennem at spise helt simple uforarbejdede (og gerne rå) fødevarer uden skelen til smag opnår kroppen en "symphony with nature" (ibid.). Ideen er, at det almindelige menneskes krop er en degenereret krop, der er blevet mere eller mindre ødelagt af usund og for meget mad, fordi smag har været kriteriet for fødeindtagelse. I modsætning hertil mente Gandhi, at det er muligt at transformere kroppen (og dermed sjælen) og bringe den tilbage til en naturlig tilstand ved at indtage så lidt føde som mulig uden hensyn til dens smag – en slags gastrominimalisme.

Føde er, når alt kommer til alt, årsag til urenhed i kroppen i form af afføring (Gandhi var regelmæssig bruger af lavement, ibid., 36). Så mad var for Gandhi årsag til urenhed både i form af fysisk urenhed og i form af mental urenhed, nemlig den nydelse, som mad uvægerligt medfører (specielt for den, der faster). Men i modsætning til sex er mad i et eller andet omfang en betingelse for kroppens overlevelse. Denne spænding giver sig udtryk i en sær dobbelthed, hvor Gandhi var optaget af den ideelle diæt, men samtidig betragtede fasten som den egentligt ideelle tilstand, hvor kroppen i bogstavelig forstand lever af æter-elementet alene (altså det tomme rum). I forlængelse af den indiske kosmologis lære om de fem elementer fokuserede han på, hvordan disse hver især har betydning for sundheden. Jo mere et menneske er i direkte kontakt med luften og rummet omkring kroppen (fx ved at gå nøgen ligesom de nøgne asketer i jain-traditionen), desto sundere er det. Tilsvarende med mad. Faste er en måde at rydde plads i kroppen til dette helsebringende vakuum, altså æter-elementet: "Nature abhors a vacuum is only partially true. Nature constantly demands a vacuum. The vast space surrounding us is the standing testimony of the truth" (Gandhi citeret i Alter 2000, 40-41). At fylde sig maksimalt med dette vakuum gennem en strengt reguleret diæt og regelmæssig faste blev midlet til en transformation, der bringer kroppen i den ideelle "symphony with nature". Ligesom hos de tidlige kristne ørkenasketer skildret af Peter Brown er tankegangen, at sjælens befrielse sker gennem en antropoteknisk transformation af kroppen i retning af en oprindelig tilstand – for Gandhi en "symphony with nature", for ørkenasketerne Adams krop før syndefaldet (Alter 2000, 39; Brown 1989, 223).

Det er umuligt at adskille det personlige og det kollektive plan i forståelsen af Gandhis askese. Faste såvel som seksuel afholdenhed er på én gang en anvisning for folkesundhed, et middel i den fælles ikke-voldelige modstand mod kolonistyre og et krav i hans egen livsførelse, hvor manglende succes i de organiserede kampagner eller moralske svigt blandt beboerne på hans ashram førte til en intensivering af hans egen askese. Han taler i den forbindelse fx om "fasting as penance", dvs. som bod for andres fejltrin. Da han fik nyheder om en seksuel affære mellem to elever på hans Phoenix Settlement i sin tid i Sydafrika, var han dybt chokeret. Men frem for at straffe de implicerede følte han sig selv ansvarlig for elevernes svigt:

[M]y responsibility regarding the incident in question became clear as daylight. (...) I felt that the only way the guilty parties could be made to realize my distress and the depth of their own fall would be for me to do some penance. So I imposed upon myself

a fast for seven days, and vowed to have only one meal a day for a period of four months and a half. (...) Everybody came to realize what a terrible thing it was to be sinful, and the bond that bound me to the boys and girls became stronger and truer (Gandhi citeret i Alter 2000, 42).

Alter ser denne faste som Gandhis middel til at transformere personlig vrede til en synlig medfølelse (han påtager sig skyld ved at udføre en offentlig faste). Som resultat opnås en fælles erkendelse af sandhedens fundamentale betydning hvis ikke ligefrem af Sandheden som sådan (ibid.). Dette er måske en af dynamikkerne bag den mobiliserende askese. Asketens selvpåførte afsavn bliver et spejl for andres forseelser. Den hellige mand lider synligt ved andres overtrædelser, og disse andre ser hans smerte, således at den uretfærdighed og usandhed, de har forvoldt, pludselig står skæmmende klart for dem, hvilket – og det er målet – bliver transformerende for deres moral og deres adfærd.

Det var i alle fald sådan, det var tænkt at fungere i de situationer, hvor Gandhi indledte "a fast unto death" for at standse eskalerende voldelige konflikter mellem hinduer og muslimer. Fra 1918, hvor han indledte en faste i sympati med en tekstilarbejderstrejke, og frem til 1948, hvor han fastede for at standse den genopblussede vold mellem hinduer og muslimer, gennemførte han i alt 13 større faster. Ved flere af disse faster mod eskalerende vold var resultatet faktisk, at volden ophørte. Det er klart, at den karisma, Gandhi havde opnået gennem synliggørelsen af en asketisk kamp mod en uretfærdig overmagt, bidrog til dette. Men samtidig er det eksempel på en mere vidtrækkende social dynamik ved askesen.

I sin diskussion af Peter Sloterdijks bog inddrager Hans Jørgen Lundager Jensen Émile Durkheim i en kritik af Sloterdijks manglende blik for den kollektive sociale dimension ved askesen. Asketerne er ikke alene ligesom bjergbestigere, der ensomt og individuelt besejrer bjergets top til forskel fra det samfund, de har forladt i basislejren ifølge Sloterdijks metaforik. De udgør også et øvre anker, der sikrer basislejren fra at styrte ned i kløften, hvor kun dyrene færdes og kæmper for overlevelse. Med andre ord: En menneskelig civilisation med dens sprog og symbolsystemer er ikke en selvfølge, men kan under pres bryde sammen og sænke menneskene ned på et stadium, hvor kun dyrenes lov gælder (Lundager Jensen 2013, 90-95). I den forstand handler asketerne på alles vegne, uanset om de i egen forståelse er sig det bevidst (hvad de jo faktisk ofte er i mere end rimeligt omfang).

Gandhis faster er et eksempel, der understreger denne pointe. Gandhi søgte med sine faster at standse den opblussende vildskab, der truede med at opløse Indien i et kaos af mimetisk vold, og opnåede det faktisk ved flere lejligheder. Denne logik fremgår også af Gandhis refleksion over – igen – nødvendigheden af seksuel afholdenhed, der lige som overvindelse af al anden sensualitet opfattedes som en forudsætning for sandhedens transformerende dynamik:

The importance of the vow is being more and more borne in upon me. Life without

brahmacharya appears to me to be insipid and animal like. The brute by nature knows no self-restraint. Man is man because he is capable of, and only in so far as he exercises, self-restraint (Gandhi citeret i Alter 2000, 32).

Det er også i det lys, vi skal forstå, hvordan Gandhi satte sin egen seksuelle disciplin på prøve. Et eksempel er hans reaktion på de voldelige gensidige massakrer mellem hinduer og muslimer i Naokhali i løbet af 1946. Han spurgte sig selv, hvorfor ikke-voldsstrategien fejlede ved denne lejlighed, og mente, at svaret lå i hans egen utilstrækkelige selvkontrol. Det var i den situation, at han eksperimenterede med at sove nøgen sammen med sin grandniece for dermed 'både at finde og udnytte den fulde styrke af ikke-vold' (ibid., 25).

For Gandhi var sandhed i sidste ende Gud, og elimineringen af enhver form for egen-vilje i form af vrede, begær, grådighed, tilknytning, stolthed og frygt var nødvendig for, at denne transformerende kraft kan sætte sig igennem (ibid., 44). Men denne klassisk-asketiske retorik udfoldede sig hos Gandhi i sammenhæng med selvstændighedsbevægelsens nationale antropoteknik, hvor videnskab, folkesundhed, diætetik og fysisk styrke blev de nye rammer for et moderne asketisk sprog.

LITTERATUR

- Alter, Joseph S.
2000 *Gandhi's Body: Sex, Diet, and the Politics of Nationalism*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Asad, Talal
1993 *Genealogies of Religion: Discipline and Reasons of Power in Christianity and Islam*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Brown, Peter
1989 *The Body and Society: Men, Women and Sexual Renunciation in Early Christianity*, Faber and Faber, London.
- Lundager Jensen, Hans J.
2013 "Udstigere og immunsystemer, asketer og akrobater: Om Peter Sloterdijks *Du musst dein Leben ändern*. Über Anthropotechnik", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 60, 75-97.
- Sloterdijk, Peter.
2013 *You Must Change Your Life: On Anthropotechnics*, Polity Press, Cambridge (tysk udgave 2009).
- Vivekananda, Swami
1897 *Lectures from Colombo to Almora*, in: *The Complete Works of Swami Vivekananda*, vol.3, Wikisource.

Mikael Aktor, lektor, ph.d.
Religionsstudier, Institut for historie, Syddansk Universitet